

АКТУАЛІТЕТИ РІДНОМОВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ (ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ ЩОРІЧНОГО ВЕБІНАРУ «РІДНОМОВНА І БАГАТОМОВНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ» ДО МІЖНАРОДНОГО ДНЯ РІДНОЇ МОВИ 2023)

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5102>

ВОВК

Мирослава Петрівна

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач відділу
змісту і технологій
педагогічної освіти

Інституту педагогічної
освіти і освіти дорослих імені
Івана Зязюна Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

Анотація. У повідомленні представлено результати проведення щорічного вебінару «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства», присвяченого Міжнародному дню рідної мови (15 лютого 2023 р). Співорганізатором заходу виступили Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття», Інститут української мови НАН України, Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка, первинний осередок товариства в Інституті. Метою вебінару є просвітницька місія партнерства наукових установ, закладів фахової передвищої і вищої освіти, закладів загальної освіти у дієвій реалізації політики україномовного навчання та раціональної підтримки багатомовної освіти; утвердження цінності мови як маркера української ідентичності в умовах воєнних реалій.

Учасники вебінару (170 осіб): громадські діячі, науковці, студенти, магістранти, аспіранти, докторанти, викладачі закладів фахової передвищої і вищої освіти, викладачі й методисти інститутів післядипломної педагогічної освіти, учителі загальноосвітніх закладів (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Український державний університет імені М.П.Драгоманова, Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О.Сухомлинського НАПН України, Державний ліцей «Міжнародна українська школа» та ін.). Проблематика вебінару охоплювала такі проблеми: україномовна освіта як пріоритет національного поступу в умовах воєнного й повоєнного часу; проблеми розвитку багатомовної і рідномовної освіти в сучасному українському суспільстві — авторитетна думка; європейські тенденції багатомовної освіти; досвід багатомовного й рідномовного навчання у закладах фахової передвищої і вищої педагогічної освіти; утвердження традицій рідномовної освіти в умовах закладів середньої освіти; збереження культурної спадщини в музейному просторі.

Ключові слова: рідномовна освіта; україноцентричність; українська мова; українська діаспора; багатомовна освіта; сталий розвиток суспільства.

*Ти не молися мовою чужою,
бо на колінах стоячи помреш...*

Дмитро Павличко

В умовах національної визвольної війни України проти РФ за свою свободу, незалежність та суб'єктність у світовому дискурсі актуалізуються проблеми україномовної освіти, утвердження статусу української мови як ціннісного чинника національної безпеки, української ідентичності. Саме у воєнних реаліях загострилося питання зміни актуалітетів у дослідницькому й освітньому контексті поступу національної освіти, науки, щоденному спілкуванні. Відповідно на часі проблема оновлення змісту гуманітарної, мовної освіти у закладах вищої освіти, реалізації україноцентризму як провідного принципу педагогічної освіти, провадження конструктивної мовної політики у напрямі утвердження української мови як чинника державотворення і націєзбереження. У цьому контексті значною мірою розвиток української мови як сучасної ідеологеми збереження нації залежить від дієвого партнерства освітніх і наукових інституцій, зокрема між Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України, закладами вищої освіти різних регіонів.

15 лютого 2023 р. відбувся щорічний вебінар «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства», присвячений

Міжнародному дню рідної мови (International Mother Language Day 2023). Уперше захід було проведено у 2017 р. з ініціативи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (ІПООД), кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» (Вовк, & Котун, 2021).

Цьогоріч організатором заходу виступив відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, співорганізаторами: кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття», Інститут української мови НАН України, Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка, первинний осередок товариства в Інституті (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (2023).

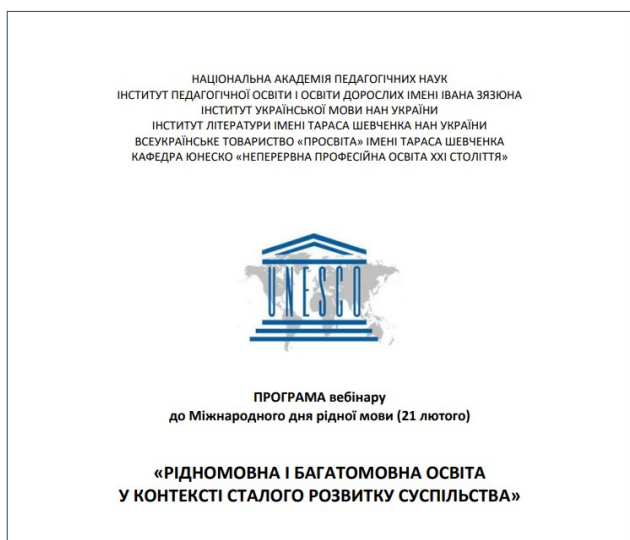
Метою вебінару є просвітницька місія партнерства наукових установ, закладів фахової передвищої і вищої освіти, закладів загальної освіти у дієвій реалізації політики україномовного навчання та раціональної підтримки багатомовної освіти; утвердження цінності мови як маркера української ідентичності в умовах воєнних реалій.

Учасники вебінару (170 осіб): громадські діячі, науковці, студенти, магістранти, аспіранти, докторанти, викладачі закладів фахової передвищої і вищої освіти, викладачі й методисти інститутів післядипломної педагогічної освіти, учителі загальноосвітніх і дошкільних закладів. З-поміж активних учасників заходу — Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Український державний університет імені М.П.Драгоманова, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О.Сухомлинського НАПН України, Державний лицей «Міжнародна українська школа», гімназія-інтернат № 13 та ін.

Проблематика вебінару охоплювала такі питання (Програма вебінару «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства», 2023):

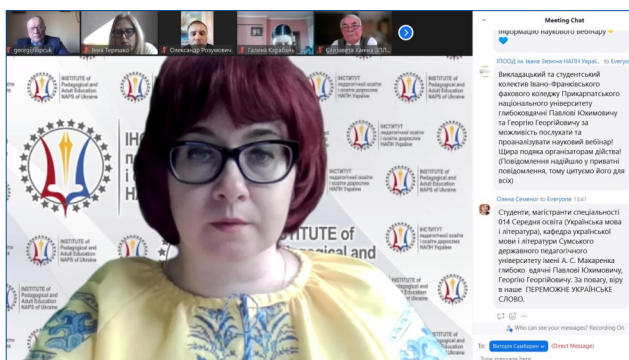
- Україномовна освіта як пріоритет національного поступу в умовах воєнного і повоєнного часу.

The poster features logos for UNESCO Chair, the Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after Ivan Zyzun (ІПООД), and the Institute of Ukrainian Language (ІІУ). The main title is 'ВЕБІНАР' (Webinar) and the subtitle is '«РІДНОМОВНА І БАГАТОМОВНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА»' (Mother tongue and multilingual education in the context of sustainable development). The central theme is 'TRANSFORMATION', accompanied by a progress bar from 0% to 100%. At the bottom, it states: 'Тема Міжнародного дня рідної мови 2023 року: Багатомовна освіта – необхідність трансформації освіти' (Topic of International Mother Language Day 2023: Multilingual education – a necessity of education transformation).

- Проблеми розвитку багатомовної і рідномовної освіти в сучасному українському суспільстві — авторитетна думка.
- Європейські тенденції багатомовної освіти.
- Досвід багатомовного і рідномовного навчання у закладах фахової передвищої і вищої педагогічної освіти.
- Утвердження традицій рідномовної освіти в умовах закладів середньої освіти.
- Збереження культурної спадщини в музейному просторі.

Модератор вебінару — доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України *Мирослава Петрівна Вовк*.

Щороку у межах заходу цінні наукові й освітні практики презентують знані в Україні та поза її межами українські науковці, викладачі.

Доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України *Павло Юхимович Гриценко* у доповіді на тему «Українська мова сьогодні: виклики і моделі чину» акцентував на тому, що в умовах сьогодення мова виступає засобом олюднення людини, творення і збе-

реження нації: *«Мова і Україна обпалені війною, а тому потрібно шукати важелі впливу на процес формування мовного простору»*. Цінними для кожного українця має бути актуалітет, висловлений Головнокомандувачем ЗСУ, Валерієм Залужним: *«Українська мова — це мова наших батьків і дітей. Мова нашої Перемоги»* (Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, 2022).

Відомий мовознавець зауважив, що серцевину діяльності колективу Інституту української мови НАН України, а також доцентів, професорів закладів вищої освіти становить українське слово, українська мова як ідеологема: *«Мова є засобом творчості, комунікації, самовираження особистості. Філологи нерідко грішать проти того, як ми розуміємо мову. А мова — це засіб олюднення людини, людина стає людиною через мову, перебуває у цьому смисловому полі мови все життя... Безмежний океан своєї мови — це той простір, де людина виростає, відчуває насолоду від виростання... На дотик слова, на запах слова людина реагує. До слова, до мови часто ставимось формально... Творче начало у нашій мові є найголовніше. Мова — це творення особистості, творення і збереження нації»*. Гриценко П.Ю. зосередив увагу на сучасних проблемах мовної політики в Україні: *«Не можна у народу забрати його мову... Це інший вимір, який сильніший, порівняно з матеріальним буттям... Нині російський, неукраїнський сегмент у регіонах перебиває український сегмент... Ми можемо вплинути на цю ситуацію... У травні 2022 року була спроба затвердити закон про багатомовність... Це є загроза українській мові, державності, нашому майбутньому у цивілізації... Те, що відбулась Україна незалежна, значною мірою пов'язане з подіями з 1960-х років, з позиціями В. Стуса, І. Світличного, Є. Сверстюка, інших*

нескорених, які не боялися репресивної машини, яка перемелювала цілі покоління. І ці особистості готували утвердження ідеї вільної, незалежної України, готували рух до незалежності і до свободи». Саме тому, на переконання професора, «має бути політична воля до реалізації україноцентричності, повернення до вивчення української мови, культури, історії в усі виші України».

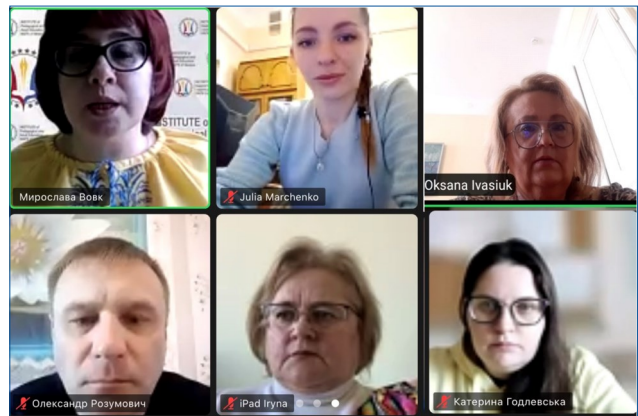
Філіпчук Георгій Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, почесний доктор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, власною життєвою позицією доводить, що через посередництво соціальних мереж, дискусій на шпальтах періодичних видань слово є зброєю на інформаційному фронті.

Академік наголосив на тому, що «Воїни нікому не дозволяють «проярмаркувати» Україну... Воїни-Захисники представляють справжню аристократію духу, володіють інтелектом і націєтворчим потенціалом». Такими Воїнами також є освітяни, педагоги. На думку академіка, «українськість, україноцентричність — ціннісний образ, навколо якого має формуватися освітня філософія... Адже Олександр Потебня, пишучи твір «Думка і мова», сформував методологію для громадської і політичної дії — «кожен народ обведений колом своєї мови»... Якщо народ асимілюють і він відкидається за коло своєї мови, то народ починає зникати». Проектуючи майбутнє України у контексті поствоєнного періоду, Г.Г. Філіпчук зазначив, що «мова — життя народу і нації. Без мови немислима Україна, наше сьогодні і майбутнє. Є українська культура, мова, національна пам'ять і наша віра і церква — наші стовпи, що

забезпечують наше буття... Немає важливішого освітнього компонента, як українська мова, література й історія. Тому пропонуємо повернутися до практики складання ЗНО з української мови і літератури та історії. Бо ці інструменти — наша національна зброя».

Заслужений працівник освіти, доцент, кандидат педагогічних наук, почесний професор «Львівської політехніки», директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська Політехніка» **Ірина Михайлівна Ключковська** розкрила проблеми вивчення української мови за кордоном в умовах війни, означила перспективи україномовного навчання у партнерстві з діаспорою. Ірина Михайлівна зауважила, що «кожен має

працювати на своєму місці. Наша ніша — українська мова як іноземна... Українська мова в Україні — це фактор національної безпеки. У зв'язку з війною інтерес до нас як до держави виникає тоді, коли відбуваються ключові події: Революція Гідності, Помаранчева революція, війна... Він сьогодні ми будемо свідками творення українського глобального світу». Ключковська І.М. звернула увагу на факти сучасного стану україномовної освіти у зв'язку з війною: «За результатами досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, в Україні залишиться 30-35 млн українців, інші — за кордоном. Захист отримали 8 млн осіб, зокрема жінки з дітьми. Чим довше буде тривати війна, тим менше людей буде повертатися в Україну. За прогнозами, 90 % осіб залишиться за кордоном. Якщо існуватиме фактор безпеки, то можливі позитивні тенденції... Наші люди активно інтегруються в інших країнах, але країни керуються своїми інтересами. Наші люди займають незаповнені ніші в інших країнах. Українські діти, інтегруючись,

йдуть у школи країн перебування. Дитина може навчатися дистанційно в Україні. Водночас досвід підтверджує, що українці дуже швидко асимілюються, інтегруються. Українська діаспора зберегла мову, тому що це колосальна праця — зберегти свою ідентичність, це велика робота батьків і вчителів. Тому перед Україною стоїть завдання — втримати людей в українському полі. Українська мова живе в діаспорі. Більше 20 млн українців, які «борсаються» у сфері українознавчих студій. *Оксана Пахльовська*, яка створила власними зусиллями кафедру українства у Римському університеті, відзначала, що робота української діаспори — це волонтерство суботніх, недільних шкіл, шкіл вихідного дня, громадськості, ентузіастів».

Практичним досвідом здобуття української освіти за кордоном поділилася в. о. директора Державного ліцею «Міжнародна українська школа» *Олександра Євгенівна Кіріна*. За даними МОН України, чисельність дітей шкільного віку становить приблизно 500 тис. Тому потрібно забезпечити якісний освітній процес і здобувати освіту для отримання документа про українську освіту. Міжнародна українська школа, створена на заклик громадськості щодо необхідності здобуття української освіти, існує 15 років. У 2014 р. додано категорію дітей, які перебувають на території Автономної Республіки Крим. Олександра Євгенівна зазначила, що «на сьогодні існує проблема асиміляції дітей за кордоном. Якщо дитина

навчається в іншій країні, у неї не вистачає часу на здобуття освіти в Україні. Тому доцільною є екстернатна форма здобуття освіти в Україні... Школа пропонує дві форми навчання: за індивідуальним планом та в освітніх центрах при громадських організаціях в 11 країнах Європи».

Гальченко Сергій Анастасійович, кандидат філологічних наук, заступник директора Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, відомий дослідник українського літературного письменства, представив творчі первні спадщини П. Тичини, В. Сосюри, акцентуючи на маловідомих фактологічних подіях їхніх життєписів. Науковець досліджує проблеми текстології українського літературного письменства, джерелознавства, архівознавства, музеєзнавства. «Я щасливий не тому, що знаходжу, а тому, що шукаю», — життєвий і професійний імператив діяльності відомого вченого. Гальченко С.А. підтримав ініціативу Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, первинного осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка при Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України щодо проведення серії просвітницьких вебінарів для студентів закладів вищої освіти, викладачів «*Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле*» у 2023 р. Так, 11 лютого ц.р. було проведено лекцію для студентів викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Чернівецького націона-

льного університету імені Юрія Федьковича «Краще зсередини зірвати всю Росію...» (до історії написання П. Тичиною поеми-симфонії «Сковорода») (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2023).

Суголосним у напрямі здійснення якісних змін у змісті підготовки сучасного вчителя був виступ *Галини Богданівни Райбедюк*, кандидата філологічних наук, професора кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету, яка означила виклики і перспективи поступу літературної освіти в умовах поліетнічного регіону. Педагог відзначила, що на початку роботи вебінару прозвучали імперативні слова Дмитра Павличка як застереження від загрози втраті вітальності рідної мови, від «винародовлення» (Іван Огієнко) нації: «*Ти не молися мовою чужою, / бо на колінах стоячи помреш!*». Тож істинний патріотизм кожного українця сьогодні — не лише національна гордість, не тільки «сентимент» (Іван Франко). Як молитву, щодня маємо повторювати «Рідномовні обов'язки», задекларовані Іваном Огієнком. Але найперше їх виконувати — щоденно, ретельно, самовіддано, одержимо... «*Хай вороги жорстокі і лукаві — / Стіною стань і мову захисти!*» (М. Лотоцький). І тоді невpokійлива жива дія кожного з нас у царині збереження й употужнення української мови, безумовно, внесе реальну часточку у наблизення великої Перемоги, у відродження нашого Українського Дому».

Від імені учасників заходу зі словами вдячності за мотиваційні, інформативні доповіді виступили кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хореографії та художньої культури, в. о. декана факультету мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини *Інна Григорівна Терешко*, студенти Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Емоційним завершенням заходу стало поетич-

не слово вчителя-методиста гімназії № 13 м. Києва, громадської діячки *Ольги Миколаївни Ходацької*, — декламування авторського твору «Незламні жінки».

Важливими відгуками про вебінар рясніють соціальні мережі, де студенти, майбутні вчителі української мови і літератури, висловлюють слова вдячності за натхненну україноцентричну позицію відомим дослідникам української мови, літератури (Драновська, 2023):

«*Щиро дякуємо за можливість доєднатися до наукової зустрічі зі справжніми майстрами своєї справи та слова. Нам, студентам 3 курсу філологічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені Антона Семеновича Макаренка, було надзвичайно важливо почути авторитетні думки шановних науковців. Низький уклін організаторам за надзвичайну активність та актуалізацію питань, які є на часі, мають обговорюватися, реалізовуватися та удосконалюватися щоденно задля збереження й захисту нашої культурної спадщини. Єднаймося! Разом до перемоги!*» (Аліна Біланова)

«*Студенти 3 курсу СумДПУ імені А.С. Макаренка факультету іноземної та слов'янської філології сердечно дякують науковцям за мудре слово! Підтримуємо ваші цінні та правдиві слова! Сердечно дякуємо за можливість послухати наживо ваші потужні виступи. Шануємо й поширюємо ваші думки!*» (Єлизавета Драновська)

«*Щиро вдячні вам! Дуже цінні та потужні слова. Для нас, студентів, надзвичайно важливо почути таку неймовірно цікаву та ґрунтовну доповідь. Глибоко вдячні, що маємо змогу послухати ваші думки!*» (Ірина Стрельцова).

За результатами заходу висловлено рекомендації щодо якісної зміни вектора змісту навчання на україноцентричних засадах, потребу впровадження державного іспиту з української мови, історії, основ Конституції України, повернення обов'язковості курсів з української мови, культури, історії в усіх закладах освіти, оновлення навчально-методичного супроводу вивчення української мови, проведення окремого ЗНО з української мови тощо.

Висловлюємо вдячність усім доповідачам і учасникам за націєтворчу, україноцентричну особистісну і професійну позицію.

Віримо у ПЕРЕМОГУ! І пам'ятаємо, що, як сказав Валерій Залужний, *українська мова — мова Перемоги України.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вовк, М.П., & Котун, К.В. (2021). Розвиток рідномовної і багатомовної освіти в Україні: досвід відзначення Міжнародного дня рідної мови під егідою Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» НАПН України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(1), 1-8. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-3-3>
- Драновська, Є. (2023, 15 лютого). *Студенти факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка взяли участь у щорічному вебінарі «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства»*. Facebook. <https://bit.ly/3IzIHRP>
- Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. (2023, 11 лютого). *Гостьова лекція «Краще зсередини зрвати всю Росію...» (до історії написання П.Тичиною поеми-симфонії «Сковорода»)* С.А.Гальченка. <https://bit.ly/3y2futY>
- Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. (2023, 15 лютого). *Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства — 2023*. <https://bit.ly/3SJEdfZ>
- Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. (2023). *Програма вебінару «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства»*. <https://bit.ly/3J0e8WD>
- Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine (2022, 9 листопада). *Ціною життів кращих ми виборюємо право говорити рідною мовою* [Tweet]. https://twitter.com/CinC_AFU/status/1590320009330688000

RELEVANCE OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN WARTIME
(ON THE RESULTS OF THE ANNUAL WEBINAR «MOTHER TONGUE AND MULTILINGUAL
EDUCATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT»
DEDICATED TO INTERNATIONAL MOTHER LANGUAGE DAY 2023)

Myroslava Vovk

DSc in Pedagogy, Professor, Head of the Department of Content and Technologies of Teacher Education,
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The report presents the results of the annual webinar «Mother Tongue and Multilingual Education in the Context of Sustainable Development» dedicated to International Mother Language Day (February 15, 2023). The event was co-organized by the Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, the UNESCO Department «Lifelong Professional Education of the XXI Century», the Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, the All-Ukrainian Taras Shevchenko Society «Prosvita», and the primary center of the society at the Institute. The purpose of the webinar is the educational mission of the partnership of scientific institutions, institutions of professional pre-higher and higher education, and institutions of general education in the effective implementation of the policy of Ukrainian-language education and analytical support for multilingual education; affirming the value of language as a marker of Ukrainian identity in the conditions of war realities.*

Webinar participants (170 people): public figures, scholars, students, undergraduates, postgraduates, doctoral students, professors of professional pre-higher and higher education institutions, professors and methodologists of postgraduate pedagogical education institutes, teachers of secondary schools (Sumy Makarenko State Pedagogical University, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Izmail State University of Humanities, Drahomanov Ukrainian State University, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, International Ukrainian School State Lyceum, etc.). The webinar covered such issues as Ukrainian-language education as a priority of national progress in wartime and postwar period; issues of development of multilingual and mother tongue education in modern Ukrainian society (expert opinion); European trends in multilingual education; experience of multilingual and mother tongue education in institutions of professional pre-higher and higher pedagogical education; establishment of traditions of mother language-based education in secondary education institutions; preservation of cultural heritage in museums.

Keywords: *Mother language-based; Ukraine-centrism; Ukrainian language; Ukrainian diaspora; multilingual education; sustainable development of society.*

Дата публікації: 2 березня 2023 р.